

УДК 37.048.4

М. С. Якубовська

Українська академія друкарства

**АРХЕТИП ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ ЧЕМЕРИС ЯК ПАРАДИГМА
ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ — АРХЕТИП ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ
КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ**

На прикладі архетипу творчості науковця, письменниці, старшого викладача кафедри економіки підприємства і маркетингу у ВПК УАД Ольги Чемерис досліджуються найголовніші філософсько-естетичні засади людського буття як парадигми формування мовленнєвої компетенції студентів ВНЗ технічного профілю.

Ключові слова: *професійна освіта, формування мовленнєвої компетенції, парадигма буття, архетип творчості.*

Проблема культурологічної підготовки у сучасній професійній освіті розглядається нами як цілісна система, що уособлюється через творення людиною образу світу в собі з допомогою усвідомлення себе в світі культури; формування систем ставлення до природи, суспільства, до інших людей і до самого себе. Таке бачення не обмежується лише інтеграцією реципієнта в процесі навчання, а виступає особливим алгоритмом усієї життєдіяльності [2, 4].

Формування мовленнєвої компетентності студента у сформульованій системі має визначальне значення, оскільки це виразник духовної суті індивіда. Винятковістю в педагогічній діяльності є особа педагога — наставника студентів, що яскраво поєднує в собі кращі риси вченого-економіста і культуролога-письменника. Про О. І. Чемерис — свою багатолітню колегу та подругу, доцент кафедри економіки підприємства і маркетингу у ВПК Л. А. Швайка пише: «Ця жінка за інших умов могла б бути відомим філософом, талановитим сценаристом, красномовним журналістом, самобутнім художником... Природа наділила її багатьма талантами. А життя продиктувало вибір економічної спеціальності, залишивши в душі високу поетику поступку і слова...» [7]. Упродовж майже сорока років в Українській академії друкарства Ольга Іванівна Чемерис (Гузела) «живе між прозою цифр і поетикою слова» [7]. У її творчому доробку поруч із низкою наукових публікацій, навчальними та навчально-методичними посібниками (зокрема «Основи виробничого підприємництва» (2011 р.), «Внутрішній економічний механізм підприємництва» (2006 р.), — вишукане мерехтливо поезій, літературних портретів, рецензій, гуморесок, байок [1, 3].

Тепло рідної землі, щастя жити й працювати на ній, світло родинного затишку, краса людських взаємин, щирість і простота звичайних людських буднів — характерні мотиви творчості О. І. Чемерис. У творах письменниці головними героями є люди, з якими щоденно зустрічається, яких відчуває та

розуміє; змальовує світ, який сприймає дотиком душі, — просто і водночас з великою силою емоційної напруги. Цей світ живе й видозмінюється на гранях витонченої душі ліричної героїні Ольги Чемерис.

І все-таки, цей дощ не зовсім дощ.
 І все-таки, цей вітер — то не вітер.
 То вияв наших радостей і прощ,
 То наших душ живі нетлінні квіти.
 І та зима несправжня, що пішла.
 І холоди — то так собі, забава.
 Весна ріжечком місяця зійшла
 І в пролісках початок дня скупала [6].

Несподівана ремінісценція: світ, де саме життя відсіває лжесправжність і де людська душа навчилася відчувати навколишнє за найсуттєвішими канонами, — це парадигма творчого мислення письменниці, науковця, педагога Ольги Чемерис. Художньо-естетичне кредо письменниці — утвердження вічних проблем взаємозв'язку життя і слова. Довгі роки, працюючи на літературній і науково-педагогічній ниві, мовою цифр і поетикою письменника утверджуючи ідеали добра й краси, О. І. Чемерис прагне в основу своїх поетичних малюнків покласти життя глибинне в усій його багатогранності. Вкладаючи частку себе у написане, вона знаходить слово щире й правдиве, бо переконана: доки не змаліла душа людини, — доти вона живе, а відтак і живе народ.

І йти вперед. І в поступі не впасти.
 І в розвитку — коріння зберегти.
 Передбачати політичні пастки.
 Навчитись проти течії гребти.
 І віддавати золото любові.
 І мудрості дорогоцінний скарб.
 В оправі цифр, і в українській мові
 Молодняку, що випурхне з-за парт [6].

Народ для письменниці — не абстракція, а конкретність живих постатей, які стали символом і міфом не лише ліричної героїні, а загалом свого часу. Мірилом епохи виступає людська душа, яка не розучилася любити, все ще уміє жити і відчувати; бо тільки у тому відчутті гартуються та творяться найвищі духовні цінності.

І ненависть, і радість, і печаль —
 Усе я знаю. Все було і буде.
 Клин журавлів торкнувся до плеча.
 І перший сніг любов останню студить.
 І втому, і безвихідь, і порив —
 Усе я знаю. Все було і буде.
 Мій добрий Бог любов'ю одарив.
 А зраджували ідоли — не люди [6].

Епічна колоритність духовної візії епохи творить у поезії Ольги Чемерис світле тремтіння, яке є основою емоційного відчуття часу як парадигми буття. Нація живе у трудових буднях, у щоденній праці, у родинному й товариському спілкуваннях, у задушевних піснях і щирих розмовах... Як свічку на вітрах холоду, доводиться зберігати душу народу — словом, піснею, щирістю. Символ метелика, як символ часу, що тріпотить на скрижалях людської долі, стає архетипом людського буття.

Письменниця з високою вимогливістю аналізує період, у якому живе, бо вважає, що лише чесність і справжність є неодмінною умовою життя і творчості кожної людської індивідуальності. Її істинними залишаються людські чесноти, які не минають із віками, а стають найвищими духовними клейнодами.

Доходять дні до листопаду,
Доходить осінь до межі.
Панове, відпускайте владу,
І не малюйте міражі.
Ми не осиплемось, як листя,
Під ваших гасел прапори.
Ви — відбули! Ми — відбулися
Благословенної пори [6].

Поетеса Ольга Чемерис веде чесний діалог і зі словом, і з сучасником; бо конкретними справами утверджує святу ідею і духовний чин. Засвідчуючи свої духовні ідеали, авторка наголошує:

Якщо уселенськими міряти мірками,
То так, ми значущі в ланці поколінь.
Ми мусимо бути кільцем, а не дірками.
І мусимо йти — значить, встати з колін [6].

У своїй викладацькій педагогічній діяльності О. І. Чемерис (Гузела) розглядає студента як активного суб'єкта навчальної діяльності, культурологічний підхід у якій співвідноситься з усіма сторонами її здійснення: цільово, змістовно, організаційно в загальній системі безперервної освіти. Культурологічний підхід при цьому розглядається і як якість особистості, яка виражає усвідомлене ставлення до загальних процесів розвитку людини, суспільства та їх взаємодії.

Улюбленими поетичними жанрами для Ольги Чемерис виступає вірш-сповідь. Усі події, які описує авторка, осмислюються крізь призму власного відчуття.

Дощ вломився в розпечене місто,
А воно й не чекало рятунку.
Стало хмарам над містом тісно,
Впали краплі цілющі в думку.
І вона, розбуджена раптом,
Перебігла намоклим Львовом.
Перелилася злива в краплю —
Перелилася думка в слово [6].

Філософія буття — одна з визначальних проблем, що осмислюються в творчості О. І. Чемерис. Відзначаючи тісний зв'язок ліричного героя зі своїм духовним корінням, історією, Батьківщиною, письменниця окреслює духовні постулати сучасності: батьківське поле, чесна праця, розкриленість думки і відчуття доброти та товаришськості, ширості й людяності. Вони визначають долю людини і її місце серед безконечних життєвих просторів, цьому вона навчає своїх студентів. Ідеї національного визволення, протест проти рабства й насильства, роздуми над проблемами державотворення у творчості трансформуються в ряді конкретних образів-символів:

Люди ходять землю,
Вірші — небом пливуть.
Скинуть дні портупею,
Роки коней припнуть.
І на землю, далєбі,
Зійде віршів рядок...
І загубиться в небі
Автор поміж зірок [6].

Композиційним обрамленням поетичних збірок Ольги Чемерис є ліричні ремінісценції, які письменниця або влітає у загальний тон оповіді, або виділяє окремими тематичними пластами. З допомогою певних розділів поєднуються різні часові площини. Проблеми духовно-історичного буття доби розглядаються з позиції людини сучасної епохи. Дріб'язковість і суєту розвіюють вітри історії, залишаючи пам'ять та усвідомлення високої суті чину. Поетичні здобутки письменниці гартують волю й удосконалюють дух епохи. І — усвідомлення необхідності чину. Шукаючи шляхів поступу до національного відродження, авторка звертається до внутрішнього духовного досвіду.

Питання державності для Ольги Чемерис абсолютно тотожне з проблемами державотворення і становлення нової людської індивідуальності. Щоб утвердитись, держава повинна сформувати власний духовний храм — а підмурівком його є мова. Щоб утвердилась держава, має бути єдність і воля народу. Важко її здобути, коли народ, гноблений віками, не навчився бути самодостатнім: століттями йому гнуто спину й викручувано руки. О. І. Чемерис (Гузела) добре ознайомена з печальними віхами української історії, знає, що захист український народ може знайти лише у сильній своїй державі. Отже, і студентів через мову цифр, через свої поетичні збірки і власним прикладом навчає: найважливіше — єдність і свідомість.

Як свідчить викладацький і письменницький досвід, культурологічний підхід у системі сучасної професійної освіти виражається через здійснювану протягом усього освітнього процесу єдність аксіологічно-сміслового, культурологічного, соціально-історичного, особистісного впливу на формування професійної підготовки студентів. Виховання і становлення повноцінної особистості — носія культурних цінностей, джерела розвитку майбутньої культури

ри, яка гармонійно поєднує в собі моральні, духовні та гносеологічні аспекти, можливе лише при комплексній реалізації парадигми сучасної освіти.

Ліричний герой поезій Ольги Чемерис — інтелігентна людина, тонкий знавець людської психології, непересічний Поет. Так народжується пісня про ефект метелика чи хід людської індивідуальності у круговерті епох. Ця пісня лунає під склепіннями небес, і тільки рівні Духом до кінця розуміють її суть. Так народжується потреба утверджувати в Україні науку, освіту, просвіту. З такого Храму колись зродилися думи Г. Сковороди, Тараса Шевченка, І. Франка, Лесі Українки — наших національних світочів-оберегів. За судженнями письменниці Ольги Чемерис, усі найвищі досягнення людства розпочинаються з духовного поступу кожної людини.

Система ліричних відступів дозволяє бути максимально присутньою у ході художньої оповіді. Сконцентрованість оповіді, максимальна емоційна насиченість постійного мовленнєвого діалогу з читачем є визначальними рисами творчого методу. Присутність авторки стає або більш, або менш зримою. Наче розповідь при уявній запаленій свічі, де у світлі полум'я виринають картини сучасного та минулого, бунтуючи кров, запалюючи серце сучасників. Творчість Ольги Чемерис — постійне утвердження високих духовних ідеалів сучасності:

Ці надто пізні бриндуші...
 За ними — вічності морози.
 Та поки що останні грози,
 Як розчерк юності в душі.
 Ці надто пізні бриндуші
 Лукаве слово не посіє,
 Вони весни тремкі месії
 В саду осінньому душі.
 Ці надто пізні бриндуші
 У падолисті передсніжнім
 Навдивовижу чисті й ніжні
 Нехай цвітуть собі... в душі [6].

Самостійність, самодостатність у творчості як синоніми досконалості. Тут немає головного й другорядного — все підпорядковано величезному космічному оркестрові буття, де вищі закони доповнюють закони розвитку кожної людської індивідуальності. Велетенський світовий оркестр, де матерія слова — це Мати, це світу основи, це неміряне поле Духу.

Несподівано у нашій свідомості зринають кларнети сонячного оркестру Павла Тичини. Зеленими каштанами стукають об бруківку буття крила небесного Голуба-Духа, вершить долю людей і трав, і квітів, і каміння, і Чумацького Шляху Пан-Бог. Триєдине начало світу замикається на магічному голосі числа і літери, тремтіння квіток жасмину в місячних зорях, плюскотіння хвиль Дніпра і барвінкового краєвиду. Мовчання, що промовляє, і голос, що мовчить. Несподіваність поворотів долі й значущість кожної миті. Молитва і крик, про-

щання і дотик долоні. Прощання як знак повернення і повернення як немичність. Колообіг буття, що виринає «дзвоном Великоднім з найдальших космічних околиць» [6]. І як корона найбільших страждань і найбільшої радості (а вони завжди десь зовсім поруч) — сльоза, молитва й очищення, оновлення. Так людство впізнає себе у крихітній зернині; з невимовним пістетом шукає своїх першопочатків у найдревніших печерах, по хрестах долі позначає вузлики історії: це скалки любові зі свідомості темних ущелин, це вуха молитов і значущість мовчання.

Письменниця у творчій уяві проходить нелегкі духовні версти: від наших першопочатків, від найпершого вимовленого Слова, яскравого усвідомлення свого «я» — як логічного знака у кодовому леті вічності. Так Ольга Чемерис опиняється сам на сам із вічністю і космосом. На плечах — гуслі Боянові, припорошені сакви Сковороди, згортки Шевченкових зшитків... Даний напрям полягає в освоєнні тих аспектів культури, які забезпечують здатність особистості до самосвідомості й розуміння інших людей, сприяє формуванню мотиваційної парадигми професійної освіти. Сучасний фахівець-професіонал покликаний бути охоронцем культури минулого, сьогодення й майбутнього, зобов'язаний передавати її від покоління до покоління.

У міру розвитку суспільства вимоги до освіти, а отже, і до професійних кадрів постійно зростають. Відповідно, однією з актуальних проблем сучасної професійної освіти стало вдосконалення підготовки кадрів, тобто проблема педагогічних інновацій сучасної професійної освіти. Технічна діяльність притаманна людському суспільству на найбільш ранніх стадіях розвитку і пов'язана з виготовленням знарядь. На відміну від неї, діяльність інженерна виникає пізніше, і лише коли виготовлення знарядь праці вже не може засновуватися тільки на традиції, спритності й винахідливості, а вимагає орієнтації на науку, цілеспрямованим є використання наукових знань і методів. При цьому культурологічний підхід здатен наповнити інтуїтивно-гармонійним сегментом процес становлення сучасного фахівця як основи професійної педагогіки сьогодення. «Історія великого розпочинається з історії малого, яка є її невід'ємною частиною. Так було в усі часи й епохи, у різних сферах існування людини, функціонування суспільства, становлення і руйнування держав. Так закладено перебігом часу і подій».

Любов до Вітчизни, як підтверджено в творчості Ольги Чемерис, — це не традиційне освідчення, шляхетне, важливе й прийняте дотепер. Силою любові, силою чуття, силою розуму і містичного проникнення можна розривати традицію і прямувати вглибину, на рівні генетичних зв'язків з'єднуючи оту живу нитку єднання та єдності. Відповідальність за гріхи й недолі, що були до тебе; готовність покути і чину; смирення і дія водночас — усе це в творчості О. І. Чемерис (Гузели).

Оцей вертикальний зріз буття, де минуле, майбутнє й сучасне ідуть обіруч, оскільки своїми вчинками і думками ми моделюємо майбутнє. Оцей причинно-наслідковий зв'язок вивчається і в просторовому відношенні. Письмен-

ник — починаючи з найдавнішої глибини, створює духовний образ українства; показує його місце у світовому просторі.

Так з'являється ще один духовний мотив візії Ольги Чемерис — духовне становлення людини і світ, як порятунком, для духовної цивілізації.

Безперечно, проза цікава,
 Проза — суть, полотно життя.
 А поезія... — наче кава:
 Хоч ковток на порозі дня [5].

Перегляд ієрархії цінностей приводить до усвідомлення важливості культурологічних знань як основи духовної діяльності людини, що є одним із головних факторів гуманізації суспільства, адже через систему освіти забезпечується процес соціалізації, професіоналізації індивіда, і саме у навчальних закладах засвоюються норми, правила і культурологічні цінності суспільства.

Сконцентровані століття, сучасне зустрічається з минулим. Доки у народу є творці, що його ушляблюють у слові, — живе народ. Доля творця, як стверджує Ольга Чемерис, — це доля великої зірки у безкрайому океані людського буття. Формування професійної компетентності нерозривно пов'язано з проблемою формування творчого мислення при підготовці фахівця до практичної діяльності. Набуті знання не можуть бути зафіксовані без розумових дій. Розвиток мислення відіграє важливе значення у формуванні особистості майбутнього економіста. Розуміти людей, творити науку можна завдяки мисленню. Відомо, що мислення людини характеризується чіткою спрямованістю самого процесу на сприйняття й розв'язання задач. Це забезпечується постановкою питання, в якому формується сама задача. Від чіткості формулювання залежить не лише чіткість задачі, а й цілеспрямованість самого процесу мислення. Водночас конкретизація задачі забезпечує активізацію знань і використання їх у нових умовах.

Поетичний світ Ольги Чемерис — наче конкретизація руху особистості висхідними спіралями, де найістотнішим творцем-набором виступає любов і віра:

...І не треба, як ведеться,
 Осеніти восени.
 Поки серця пташок б'ється,
 Світ любов'ю осіни...

Її творчість мовби виклик мовчанню, вона розриває білі одежі мороку небуття — як для себе, так і для народу, бо ж вони — єдине ціле, бо для того, щоб писати, потрібно «покласти тіло й душу без вагань»?

Поетичні видання О. І. Чемерис — явище небуденне. Їх відзначає новаторство, сміливість і глибина думки, чітка композиція і небуденна любов до слова, до України, до світу. Альфою й омегою для неї є Слово. Поетичне мереживо об'єднує не лише бездоганна, абсолютно самобутня художня форма, а й пристрасна молитва за день сьогоднішній перед днем завтрашнім, перед днем

майбутнім. Бо тільки у живій єдності часу ми зможемо зрозуміти своє обличчя та обличчя часу. І тим самим вичаклувати долю для себе і свого народу. І нині, і присно, і вовіки віків...

Я без вас нічогісько не варта.
Це не диво — Господня рука.
Гріє серця розбурхана ватра
І втікає життя — як ріка.
Я без вас вже б у небо майнула,
Загубивши сліди на землі.
Я без вас і себе вже б не чула,
І змаліла б. І світ би змалів.
Я без вас не пізнала б утіхи
І пекучого болю образ —
Капле дощ з модернової стріхи...
Я молюсь, мої рідні, за вас.

Примхлива перелітливість уяви, щасливий дар химерної інтеграції найвіддаленіших і найрізноманітніших душевних імпульсів у поетичній творчості Ольги Чемерис стають основою для усвідомлення взаємоопосередованості людини і культури на рівні герменевтичного і метафізичного вимірів, що найкраще виявляється в сфері мистецтва як «особистісного *modus existendi* першообразу людини». Таким чином, на прикладі архетипу творчості науковця, письменниці О. І. Чемерис (Гузели) досліджено найголовніші філософсько-естетичні засади людського буття, що становить основу формування емоційно-мовленнєвої компетенції студентів технічних університетів.

1. Гузела О. І. Дотиком пам'яті. Літературно-біографічні нариси / О. І. Гузела, Л. А. Швайка. — Львів : УАД, 2009. — 128 с. 2. Історія української школи і педагогіки : хрестом. / упоряд. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. — К. : Знання, 2003. — 766 с. — (Вища освіта XXI ст.). 3. Економіка підприємства : підруч. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Є. М. Палги. — Вид. друге, оновл. та доп. — Львів : УАД, 2013. — 690 с. 4. Єрмаков І. Д. Життєва компетенція особистості: від теорії до практики : наук.-метод. посіб. / Єрмаков І. Д., Нечипоренко В. В., Єрмаков Т. І. та ін. — Запоріжжя : Центріон, 2005. — 633 с. 5. Чемерис О. Его / Ольга Чемерис. — Львів : УАД, 2007. — 50 с. 6. Чемерис О. Ефект метелика / Ольга Чемерис. — Львів : УАД, 2005. — 48 с. 7. Швайка Л. А. Між прозою цифр і поетикою слова / Л. А. Швайка. — В кн.: Гузела Ольга Іванівна. Біобібліографічний покажчик : [до 55-річчя від дня народження, 40-річчя літературної творчості та 32-річчя науково-педагогічної діяльності] / упор.: Л. А. Швайка, С. Г. Янчишин. — Львів : УАД, 2007. — С. 3–8.

АРХЕТИП ТВОРЧЕСТВА ОЛЬГИ ЧЕМЕРИС КАК ПАРАДИГМА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО БЫТИЯ — АРХЕТИП ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ

На примере архетипа творчества ученого, писательницы, старшего преподавателя кафедры УАД Ольги Чемерис исследуются главные философско-эстетические

основы человеческого бытия как парадигмы формирования речевой компетенции студентов вузов технического профиля.

ARCHETYPE CREATIVITY OF OLGA CHERMERS AS A PARADIGM OF HUMAN EXISTENCE — PARADIGM FORMATION SPEECH COMPETENCE STUDENTS OF TECHNICAL UNIVERSITIES

On the example archetype creativity scientist, writer, of senior teacher of department UAH works of Olga Chermers are researched most important philosophical-aesthetic principles of human existence as paradigm formation speech competence students HEIs technical profile.